

УДК 339.924

Далевська Н.М.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри економічної теорії та державного управління
Донецького національного технічного університету

ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЯ МІЖНАРОДНОЇ ВЛАДИ ЯК ВИРІШАЛЬНИЙ ЧИННИК СВІТОВОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

У статті аналізується взаємодія процесів інституціоналізації міжнародної влади та світового економічного розвитку, розглядаються структурні параметри становлення міжнародних соціальних норм, цінностей та інституцій в системах глобального управління різного ієрархічного рівня, визначено напрями інституціоналізації міжнародної влади.

Ключові слова: інституціоналізація міжнародної влади, міжнародні соціальні норми, актори міжнародних відносин, суб'єкти світової системи господарства, світовий економічний розвиток.

Далевская Н.М. ИНСТИТУЦИОНАЛИЗАЦИЯ МЕЖДУНАРОДНОЙ ВЛАСТИ КАК РЕШАЮЩИЙ ФАКТОР МИРОВОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ

В статье анализируется взаимодействие процессов институционализации международной власти и мирового экономического развития, рассматриваются структурные параметры становления международных социальных норм, ценностей и институций в системах глобального управления разного иерархического уровня, определены направления институционализации международной власти.

Ключевые слова: институционализация международной власти, международные социальные нормы, акторы международных отношений, субъекты мировой системы хозяйства, мировое экономическое развитие.

Dalevska N.M. INSTITUTIONALIZATION OF INTERNATIONAL POWER AS A DETERMINING FACTOR OF THE GLOBAL ECONOMIC DEVELOPMENT

The article analyzes interaction of the processes of world power institutionalization and global economic development, considers structural parameters of establishment of international social rules, values and institutions in global management systems of different hierarchy levels, determines tendencies of world power institutionalization.

Keywords: institutionalization of international power, international social rules, actors of international relations, entities of the world economic system, global economic development.

Постановка проблеми. На нинішньому етапі світового економічного розвитку спостерігаємо посилення інтересу до такого чинника, як інституціоналізація міжнародної влади. Інституціоналізація міжнародної влади є особливою сферою функціонування світового господарства, являючи собою інтегративний механізм соціальної регуляції взаємовідносин між акторами міжнародних відносин. Ключовим моментом у розумінні проблеми інституціоналізації міжнародної влади є багатовимірність цього концепту. Відповідно, конкретні напрями, форми, інструменти інституціоналізації міжнародної влади визначаються характером і гостротою політичних, економічних та соціальних проблем у межах світового політико-економічного простору та структурними змінами у міжнародних відносинах. Адже утворення інститутів міжнародної влади привносить у відносини між суб'єктами світового господарства низку соціальних правил інституціоналізованої поведінки, які регулюють інституційні межі світового економічного розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у вивчення різних аспектів владних відносин у світлі розробки стратегії світового економічного розвитку здійснили сучасні вітчизняні та зарубіжні вчені, а саме: С. Амін [1], Дж. Аррігі [2], У. Бек [3], Д. Белл [4], О. Білорус [5], І. Валлерстайн [6], А. Гриценко [7], Дж. Гелбрейт [8], В. Дементьев [9], М. Кастельс [10], Н. Луман [11], Дж. Марч [12], Д. Норт [13], Т. Парсонс [14], Ю. Пахомов [15], М. Портер [16], В. Сіденко [17], Е. Тоффлер [18], Ф. Утар [1], А. Філіпенко [19], Ф. Фукуяма [20], Ю. Хабермас [21], С. Хантінгтон [22], О. Шаповалова [23] та інші.

Головна увага вчених зосереджується на проблемах забезпечення глобальної безпеки та протидії загрозам у зв'язку з появою нових центрів сили, поглиблен-

ня стратифікації держав у політичній та економічній сферах та реорганізації світового порядку. Попре це, вимагають більш ґрунтовного вивчення ті проблеми світового економічного розвитку, які пов'язані з дослідженням нормативних параметрів інституціональної структури інститутів міжнародної влади. Особливу актуальність має розгляд геополітичних імперативів світового економічного розвитку та структурної рівноваги глобальної економічної системи.

Мета дослідження. Метою написання даної статті є дослідження взаємодії процесів інституціоналізації міжнародної влади та світового економічного розвитку, визначення основних напрямів інституціоналізації міжнародної влади.

Виклад основного матеріалу. Вагомим чинником ефективності економічного розвитку світової системи господарства є відтворення нею функції ціледосягнення. Остання, у свою чергу, залежить від того, наскільки пріоритетними виглядають стратегічні цілі міжнародної політики, які у певній сукупності створюють основу інституціоналізації міжнародної влади.

Інституціоналізація міжнародної влади – це складний, багатоаспектний процес (табл. 1). Пов'язано це з тим, що розширення і обмеження повноважень інститутів міжнародної влади, які визначають відповідні рамки та поле діяльності акторів міжнародних відносин ґрунтується на принципах процесуальності, системності і комплексності. Це перш за все ООН, МВФ, ПАРС, ОБСЄ, СОТ та ін. Адже незалежно від того, якими мотивами керуються актори міжнародних відносин при утворенні того чи іншого інституту міжнародної влади, його утворення означає фіксацію в договірний спосіб певних статусних чи рольових ознак його учасників та певної констеляції взаємозв'язків між ними по відношенню до певного об'єкту регулювання [23, с. 213-215].

З огляду на це, соціально-економічна оцінка процесів інституціоналізації міжнародної влади може бути дана виходячи з уявлень про раціональність діяльності суб'єктів світової системи господарства.

Зокрема, В. Степін розрізняє класичну, некласичну і постнекласичну раціональність [24, с. 18-21]. За принципом класичної раціональності, частина (елемент) усередині цілого і поза ним має одні і ті ж властивості. Простір і час розглядаються як щось зовнішнє по відношенню до системи (об'єкту). Покладається, що стан руху об'єктів ніяк не позначається на характеристиках простору і часу.

Основними об'єктами дослідження в некласичній науці є складні саморегульовані системи. Категорії частини і цілого стосовно складних саморегульованих систем набувають нових характеристик. Ціле вже не вичерпується властивостями частин, необхідно враховувати системну якість цілого. Частина усередині цілого і поза ним має різні властивості. Саме тому, за принципом некласичної раціональності, цілісність світової системи господарства припускає наявність в ній особливого блоку управління, прями і зворотні зв'язки між ним і підсистемами.

Стратегію розвитку постнекласичної раціональності визначає функціонування складних систем, що саморозвиваються. Системи, що саморозвиваються, є

ще складнішим типом системної цілісності, ніж саморегульовані системи. Цей тип системних об'єктів характеризується розвитком, в ході якого відбувається перехід від одного виду саморегуляції до іншого. Системам, що саморозвиваються, властива ієрархія рівневої організації елементів і здатність породжувати в процесі розвитку нові рівні організації. Причому кожен такий новий рівень чинить зворотну дію на ті, що раніше склалися, перебудовує їх, внаслідок чого система набуває нової цілісності. З появою нових рівнів організації система диференціюється, в ній формуються нові, відносно самостійні підсистеми. Адже виникнення кожного нового типу раціональності не призводить до зникнення попередніх типів, а лише обмежує сферу їх дії.

За таких умов інститути міжнародної влади є в першу чергу продуктами цілеспрямованої діяльності акторів міжнародних відносин. Привертає увагу і те, що у системі міжнародних відносин на визначеному етапі світового економічного розвитку неминуче відбувається зворотній процес реалізується в кардинальній трансформації процесів інституціоналізації міжнародної влади.

На думку С. Фединої, сучасний стан міжнародних відносин, не зважаючи на те, що не відбувається глобальних військових протистоянь, неможливо

Таблиця 1

Сучасний дискурс щодо проблеми «інституціоналізації міжнародної влади»

№ п/п	Автор, джерело	Зміст визначення
1	Дж. Аррігі [2, с. 71]	Загальні інтереси на рівні міждержавної системи складніші, ніж на рівні окремих держав. На рівні окремих держав зростання впливу держави по відношенню до інших держав являється важливою складовою і критерієм успішного переслідування загальних (тобто національних) інтересів. Але в цьому сенсі влада, за визначенням, не може зростати для усієї системи держав в цілому. Звичайно, вона може зростати для окремої групи держав за рахунок усіх інших держав, але гегемонія лідера цієї групи буде у кращому разі «регіональною» або «коаліційною», а не справжньою світовою гегемонією. Світова гегемонія, може виникнути тільки у тому випадку, якщо прагнення держав до влади над одним є не єдиною метою державної дії.
2	У. Бек [3, с. 171]	Економічна влада трансформується в політичну метавладу у формі побічних наслідків: світові економічні актори здійснюють зміни у світопорядку за зразком політики як побічного слідування. Ця політична гра побічними наслідками світової економічної дії призводить до максимізації метавлади капіталу.
3	І. Валлерстайн [6, с. 98-99]	Політика являє собою зміни владних відносин у суспільстві в сприятливішому до деяких інтересів напрямі, тобто зміни напрямку соціальних процесів. Успішне здійснення політики вимагає знаходження таких важелів змін, які забезпечать найбільші переваги при найменших витратах. Історичний капіталізм організований так, що найефективнішими важелями політичного регулювання є державні структури, створення яких було одним з центральних інституціональних досягнень історичного капіталізму. Таким чином, невідповідно до упередженої усієї історії сучасного капіталізму контроль над державною владою або, якщо необхідно, її завоювання були центральною стратегічною метою усіх основних агентів на політичній арені.
5	Дж. Марч [12, с. 164]	Політичні інститути впливають на способи дії індивідів та груп, на рівень довіри серед громадян і лідерів, на загальні прагнення політичної спільноти, розуміння та норми спільноти, а також на значення таких уявлень, як демократія, справедливість, свобода і рівність.
6	Д. Норт [13, с. 11-14]	Інституції як певні «правила гри в суспільстві» виникають спонтанно як неофіційні (неформальні) інституції або створюються людьми з певною метою, шляхом прийняття законів та інших юридичних актів і діють як офіційні (формальні) інституції. І ті, й інші істотно відрізняються від організацій, оскільки організації – це групи людей, об'єднаних прагненням спільно досягти певної мети, а інституції – це набори правил-обмежень щодо їхньої поведінки.
7	Т. Парсон [14, с. 338]	Інституціональна структура в дійсності є ні чим іншим, як доволі стабільним способом організації людської діяльності і мотиваційних факторів, на яких вона базується. Будь-які істотні зміни цих останніх або зв'язків між ними буде різко змінювати цю структуру.
8	А. Філіпенко [19, с. 114]	У світовій спільноті ще не створені відповідні інституціональні структури, які могли б регулювати світову економічну систему. На нинішньому етапі глобальна економічна рівновага світу формується, з одного боку, на основі взаємодії національних господарських комплексів, з іншого – за допомогою імпульсів, які поступають зі світового ринку. Кризові явища і процеси, що урадили нині світову економіку, підтверджують необхідність створення таких регулюючих інстанцій на світовому рівні.
9	Ф. Фукуяма [20, с. 51]	Соціальна інженерія на рівні інституцій наштовхнулася на глуху стіну: досвід останнього століття навчив більшість демократій, що амбіційні перебудови існуючих інституцій часто породжують більше непередбачених проблем, аніж вирішують.

назвати станом миру і мирного співіснування. Численні локальні конфлікти, операції по встановленню та відновленню миру свідчать про продовження збройного протистояння, завданням якого є певні зміни: політичні, економічні, набуття сфери впливу тощо. Тому й залишається надалі актуальним питання роззброєння, як запорука того, що конфлікти, принаймні збройні, не матимуть підстав для виникнення [25, с. 205]. За таких умов парадигма інструментальної раціональності (тобто парадигма ефективності, конкурентної перемоги), яка домінувала впродовж кількох останніх сторіч, поступається місцем парадигмі ціннісної раціональності (тобто парадигмі консенсусу, згоди, взаєморозуміння) [26; 27].

Саме з цієї точки зору можна розглядати інституціоналізацію міжнародної влади як процес становлення міжнародних соціальних норм, цінностей та інституцій в системах глобального управління різного ієрархічного рівня. Водночас інституціоналізація міжнародної влади як стан припускає наявність певного структурного порядку, що вказує на узгодженість організаційної взаємодії інститутів міжнародної влади.

Прикметно, що головною метою організаційної взаємодії інститутів міжнародної влади завжди є досягнення збалансованого співвідношення інтересів суб'єктів світової системи господарства. Адже саме завдяки організаційній взаємодії інститутів міжнародної влади досягається певний рівень стабільності світового економічного розвитку. Узагальнюючи цей процес, можна визначити такі напрями інституціоналізації міжнародної влади:

- забезпечення інформаційно-аналітичного супроводу діяльності інститутів міжнародної влади з питань міжнародних соціальних норм, цінностей та інституцій у системах глобального управління різного ієрархічного порядку;

- контроль за розробкою стратегії світового розвитку та стратегій акторів міжнародних відносин з метою уникнення подвійних інтерпретацій природи загроз, які складають підвищену небезпеку, визначення шляхів виходу з критичних ситуацій, що виникли внаслідок непередбачених обставин;

- координація зусиль суб'єктів світового господарства, спрямованих на подолання наслідків світових криз, уникнення міжнародних конфліктів;

- забезпечення управління системою міжнародної безпеки з урахуванням балансу інтересів акторів міжнародних відносин та акцентуацією на впровадження глобального управління, що включає визначення стратегічних пріоритетів світового економічного розвитку, контроль за їх виконанням та формування структурних параметрів глобальної стабільності і безпеки.

Враховуючи системний характер інституціоналізації міжнародної влади, виникає необхідність встановлення регулятивних механізмів на глобальному та регіональному рівнях з урахуванням процесів взаємозалежності суб'єктів світового господарства.

Висновки. Особливість розвитку сучасних процесів інституціоналізації міжнародної влади обумовлена посиленням взаємозалежності між суб'єктами світової системи господарства. У той же час збільшення кількості учасників досить різної зовнішньополітичної орієнтації значно ускладнює характер, структуру і напрям трансформації системи міжнародних відносин інформаційної доби. Адже соціально-економічна оцінка інституціоналізації міжнародної влади може бути дана виходячи з уявлень про раціональність ді-

яльності суб'єктів світової системи господарства. За таких умов зростає необхідність забезпечення управління системою міжнародної безпеки з урахуванням балансу інтересів акторів міжнародних відносин та акцентуацією на впровадженні глобального управління, що включає визначення стратегічних пріоритетів світового економічного розвитку, контроль за їх виконанням та формування структурних параметрів глобальної стабільності і безпеки.

Предметом подальших розробок може бути дослідження безпекової взаємодії акторів міжнародних відносин з акцентуацією на співвідношення інституційних норм міжнародної влади та глобального економічного порядку.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Глобализация сопротивления: Борьба в мире / Отв. ред. С. Амин и Ф. Утар ; Пер. с англ. / Под ред. и с предисл. А.В. Бузгалина. Изд. 2-е. – М. : Книжный дом и «ЛИБРОКОМ», 2009. – 309 с.
2. Арриги Дж. Долгий двадцатый век: Деньги, власть и стоки нашего времени / Дж. Арриги [Пер. с англ. А. Смирнова и Н. Эдельмана]. – М. : Издательский дом «Территория будущего», 2006. – 472 с.
3. Бек У. Власть и ее оппоненты в эпоху глобализма. Новая всемирно-политическая экономия [Пер. с нем. А.Б. Григорьева, В.Д. Седельника; послесловие В.Г. Федотовой, Н.Н. Федотовой]. – М. : Прогресс-Традиция ; Издательский дом «Территория будущего», 2007. – 464 с.
4. Bell D. The Coming of Post-Industrial Society: A Venture in Social Forecasting. / Daniel Bell. – New York : Basic Books, 1973. – 507 p.
5. Білорус О. Політична економія глобалізму і проблеми структурної модернізації національної економіки / О. Білорус // Дослідження міжнародної економіки : збірник наукових праць. – 2011. – Вип. 2. – С. 3-26.
6. Валлерстайн И. Исторический капитализм. Капиталистическая цивилизация / И. Валлерстайн. – М. : Товарищество научных изданий КМК, 2008. – 176 с.
7. Институциональная архитектура и динамика экономических преобразований / Под ред. А.А. Гриценко. – Х. : Форт, 2008. – 928 с.
8. Гелбрейт Д. Экономические теории и цели общества / Д. Гелбрейт [Пер. с англ./Под общ. ред. и предисл. Н.Н. Иноземцева и А.Г. Милейковского]. – М. : Прогресс, 1976. – 406 с.
9. Дементьев В.В. Экономика как система власти : монография / В. Дементьев / Министерство образования и науки Украины. Донецкий национальный технический университет. – Изд. 2-е. – Донецк : «Друк-Инфо», 2006. – 404 с.
10. Кастельс М. Информационная эпоха : экономика, общество, культура / М. Кастельс ; [пер. с англ. под науч. ред. О. Шкаратана]. – М. : ГУ-ВШЭ, 2000. – 608 с.
11. Luhmann N. Social Systems / N. Luhmann; Translated by John Bednars, Jr with Dirk Baecker. – Stanford, California: Stanford University Press, 1995. – 627 p.
12. March J. Rediscovering Institutions: The Organizational Basis of Politics / J. March, J. Olsen. – New York: Free Press, 1989. – 227 p.
13. Норт Д. Институты, процеси та функціонування економіки / Д. Норт. – Київ : Основи, 2000. – 230 с.
14. Парсонс Т. О структуре социального действия / Т. Парсонс. – М. : Академический Проект, 2002. – 880 с.
15. Пахомов Ю. Бифуркаційний стан світосистемного ядра напередодні зміни світових лідерів / Ю. Пахомов // Економіка України. – 2008. – № 4. – С. 4-14.
16. Портер М. Международная конкуренция. / М. Портер [пер. с англ. под ред. и предисловием В.Д. Шетинника]. – М. : Международные отношения. – 1993. – 896 с.
17. Сіденко В. Модифікація світової економіки під впливом новітніх факторів глобальної трансформаційної кризи / В. Сіденко // Економіка України. – 2012. – № 5. – С. 18-31.
18. Тоффлер Э. Третья волна / Э. Тоффлер. – М. : АСТ, 2004. – 781 с.
19. Филипенко А. Экономическая глобализация: истоки и результаты / А. Филипенко. – М. : «Экономика», 2010. – 511 с.
20. Фукуяма Ф. Примат культуры / Ф. Фукуяма // Незалежний культурологічний часопис. – 2001. – № 22. – С. 48-58.

21. Habermas J. The Theory of Communicative Action / J. Haberman. – Vol. 2. – Polity Press, 1991. – 457 p.
22. Хантингтон С. Третья волна. Демократизация в конце XX века / С. Хантингтон. – М.: РОССПЭП, 2003. – 368 с.
23. Шаповалова О. Структурна роль міжнародних інститутів у системі міжнародних відносин / С. Шергін, М. Фесенко // Науковий вісник Дипломатичної Академії України. – 2010. – Вип. 16. – С. 212-218.
24. Степин В. Научная рациональность в техногенной культуре: типы и историческая эволюция / В. Степин // Вопросы философии. – 2012. – № 5. – С. 18-25.
25. Федина С. Проблематика роззброєння у сучасній міжнародній політиці. Концепція миру через роззброєння / С. Федина // Політичний менеджмент. – 2012. – № 1-2. – С. 204-212.
26. Соболев О. Проблема раціональності у постнекласичній перспективі / О. Соболев // Філософська думка. – 2006. – № 4. – С. 129-155.
27. Шергін С. Трансформація взаємодій міжнародно-політичних акторів в умовах послаблення глобального лідерства США / С. Шергін, М. Фесенко // Науковий вісник Дипломатичної Академії України. – 2009. – Вип. 15. – С. 346-355.

УДК 339.5

Малюта І.А.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародної економіки
Університету митної справи та фінансів*

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОЇ ТОВАРНОЇ ТОРГІВЛІ У ПОСТКРИЗОВИЙ ПЕРІОД

Розглянуто проблему функціонування світового ринку товарів у сучасних умовах. Проаналізовано тенденції та особливості його розвитку під впливом глобальної трансформаційної кризи. Визначено чинники, що впливають на уразливість країни/регіону від «торговельних шоків».

Ключові слова: міжнародна товарна торгівля, світовий ринок товарів, торговельний шок, глобалізація, міжнародні торговельні потоки.

Малюта І.А. ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ МЕЖДУНАРОДНОЙ ТОВАРНОЙ ТОРГОВЛИ В ПОСТКРИЗИСНЫЙ ПЕРИОД

Рассмотрена проблема функционирования мирового рынка товаров в современных условиях. Проанализированы тенденции и особенности его развития под влиянием глобального трансформационного кризиса. Определены факторы, влияющие на уязвимость страны/региона от «торговых шоков».

Ключевые слова: международная товарная торговля, мировой рынок товаров, торговый шок, глобализация, международные торговые потоки.

Maliuta I.A. THE TRENDS OF THE WORLD MERCHANDISE TRADE DEVELOPMENT IN THE POST-CRISIS PERIOD

The problem of functioning of the world merchandise market under modern conditions has been studied. The trends and peculiarities of its development under the influence of the global transformational crisis have been analyzed. The factors affecting the vulnerability of the country / region from the «trade shocks» were identified.

Keywords: world merchandise trade, world merchandise market, trade shock, globalization, international trade flows.

Постановка проблеми. Глобалізація господарчих зв'язків, поглиблення міжнародного поділу праці знайшли своє вираження у розширенні торгівлі, її ролі в світовому ВВП. Відтворювальна відкритість національної економіки, яка вимірюється відношенням зовнішнього товарообігу до ВВП, у середині минулого сторіччя складала в середньому 16%, у 2002 р. – вже 36%, а враховуючи експорт та імпорт комерційних послуг – 48%. Інший показник відкритості економіки – частка світового експорту товарів та послуг у світовому ВВП – зросла з 22% у 1980 р. до пікового значення в 33% у 2008 р., впала до 28% у кризовому 2009 р., а в 2012 р., незважаючи на незвичайно низькі темпи зростання торгівлі, становила 32%. Тобто доволі значна частка товарів і послуг виробляється за межами тих країн, де вони споживаються. Останні тенденції посткризового розвитку світового товарного ринку вказують на певні складнощі, низькі темпи відновлення ринку після кризи, деякі структурні зміни. Виклики посткризового періоду актуальні і для України, яка має вдвоє більший, ніж середній по світу, рівень залежності від світового господарства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням сучасних тенденцій розвитку світового господарства, у тому числі світового товарного ринку, займалися такі вчені, як В. Сіденко [1], який ви-

значає новітні фактори глобальної трансформаційної кризи, А. Мазаракі [2], який висвітлює сучасні чинники, що впливають на розвиток зовнішньої торгівлі України в умовах кризи; М. Деміна [3], яка визначає вплив процесів глобалізації на світову економіку та міжнародну торгівлю; М. Бобилева [4], яка досліджує окремі негативні кризові тенденції світового економічного співробітництва.

Постановка завдання. Метою дослідження є визначення динаміки і структури міжнародної товарної торгівлі під впливом глобальної трансформаційної кризи; встановлення основних факторів та тенденцій розвитку світового ринку товарів; визначення чинників, що впливають на уразливість країни/регіону від «торговельних шоків».

Виклад основного матеріалу дослідження. У посткризовий період існує низка ризиків та невизначеностей для світової економіки та розвитку світової торгівлі: уразливість країн, що розвиваються, та країн з транзитивною економікою через складні економічні та політичні умови в низці країн, фінансова нестабільність та високий рівень безробіття в багатьох розвинених країнах, а також ризики, пов'язані з геополітичною напруженістю.

За думкою В. Сіденка, характер походження сучасних кризових явищ є неоднозначним та багатоаспектним, а їх вплив на формування майбутнього сві-